

Література

1. Транспорт і зв'язок України 2010 рік / Державна служба статистики. Статистичний збірник. Режим доступу [Текст] — К., 2011. — С. 13, 17—19.
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність». Режим доступу [Електронний ресурс] — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12&print=1>
3. Україна у цифрах 2010 / Державний комітет статистики. Статистичний збірник. Режим доступу [Текст]. — К., 2011. — С. 120—129.

Статтю подано до редакції 19.03.12 р.

УДК: 332.142.6

*Є. А. Шмігельська, асистент кафедри
регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано науково-методичні засади еколого-економічного оцінювання природних умов і ресурсів регіону, що дозволяє визначити їх структуру, проаналізувати особливості та з'ясувати можливості їх використання. Визначено та проаналізовано показники, за якими оцінюють природно-ресурсний потенціал і поділ його за видами природних багатств.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: природно-ресурсний потенціал, регіон, природні умови, природні ресурси.

В статье обосновываются научно-методические принципы эколого-экономического оценивания природных условий и ресурсов региона, что позволяет определить их структуру, проанализировать особенности и выяснить возможности их использования. Автором определены и проанализированы показатели, по которым оценивают природно-ресурсный потенциал и разделение его по видам природных богатств.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: природно-ресурсный потенциал, регион, природные условия, природные ресурсы.

The article substantiates scientific and methodological principles of ecological and economic assessment of natural conditions and

resources of a region, outlines their structure, analyzes the characteristics and determines their possible use. The author defines and analyzes the indicators used to evaluate natural resource potential and its division by the types of natural resources.

KEY WORDS: natural-resource potential, region, natural conditions, natural resources.

Актуальність теми дослідження. Сталий просторовий розвиток України базується на реальних передумовах, до яких належать наявність, стан і можливості використання природно-ресурсного потенціалу її території. Сьогодні неможливо ігнорувати такі об'єктивні чинники, як вичерпність природних ресурсів, насамперед, невідтворювальних, вразливість навколишнього середовища, екологічну стійкість і ресурсно-екологічну місткість довкілля, межі його екологічної стійкості до негативних антропогенних дій тощо. Всі ці фактори потребують всебічного врахування у господарській діяльності регіонів.

Розвиток виробництва і зростання масштабів господарської діяльності, в процесі яких людство використовує дедалі більшу кількість природних ресурсів, зумовлюють тотальне посилення антропогенного тиску на довкілля та порушення рівноваги в навколишньому середовищі, що врешті-решт призводить до загострення соціально-економічних проблем. Одночасно з вичерпанням запасів невідновлюваних сировинних та енергетичних ресурсів посилюється забруднення довкілля, особливо водних ресурсів та атмосферного повітря, зменшуються площі лісів і родючих земель, зникають окремі види рослин, тварин тощо. Як наслідок, підривається природно-ресурсний потенціал суспільного виробництва і здійснюється негативний вплив на здоров'я населення.

Постановка проблеми. Одним з напрямків регіональних соціо-еколого-економічних досліджень є характеристика природно-ресурсного потенціалу території. Складовим її компонентом виступає оцінка природних умов і ресурсів регіону, яка дозволяє розкрити їх структуру, дати аналіз їх особливостей, з'ясувати можливості та перспективи використання.

Природні умови та ресурси є одним з факторів розміщення виробництва, які відіграють першочергове значення в розвитку багатьох галузей промисловості та сільського господарства. Під час їх соціо-еколого-економічного дослідження оцінювання природно-ресурсного потенціалу території включає в себе вивчення

їх величини, потреб у них і можливостей освоєння й використання, ступеня придатності для різних видів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання величини природних ресурсів включає, перш за все, їх кількісну характеристику, яка залежить від ступеня розвіданості конкретного ресурсу. У характеристиці окремих їх видів і компонентів використовують кількісні показники, які виглядають так:

- 1) наявність і склад компонентів природних ресурсів;
- 2) діяльність людини, що викликає зміни навколишнього середовища;
- 3) якісний склад компонентів довкілля у визначених пунктах регіону;
- 4) заходи з охорони та покращення навколишнього середовища;
- 5) витрати на природоохоронні заходи.

Показники, за якими характеризують природні ресурси, поділяються за видами природних багатств, що розглядаються. Серед них виділяють показники, які характеризують запаси, структуру й стан природних ресурсів, їх відтворення та вибуття. Приблизна схема показників, що характеризують природні ресурси, які враховуються в складі економічних активів, виглядає так.

I. Багатства надр

A. Показники запасів, структури і стану багатства надр:

1) загальні запаси корисних копалин (у тоннах або у відсотках від світових, регіональних). При цьому запаси твердих корисних копалин за ступенем розвіданості та готовності для промислової експлуатації поділяються на категорії: А, В, С1, С2;

2) валова цінність запасів — вартість запасів у цінах світового ринку з урахуванням їх якісних характеристик, змісту корисних компонентів;

3) характеристика залягання корисних копалин: глибина та потужність пластів (у метрах);

4) фізико-хімічні властивості мінерального ресурсу — зміст корисного продукту (в натуральних одиницях виміру або у %);

5) собівартість і рентабельність освоєння корисних копалин;

6) ресурсозабезпеченість, що розраховується як співвідношення величини запасу і щорічного видобутку (споживання), яке вказує на можливу тривалість експлуатації родовища.

Б. Показники використання багатства надр:

- 1) інвестиційна ємність надр — розмір інвестицій у розвідку та видобуток корисних копалин (у вартісних одиницях — гривнях);
- 2) втрати запасів мінеральної сировини (т/рік);
- 3) видобуток мінеральної сировини (т/рік);
- 4) собівартість видобутку;
- 5) витягання мінеральної сировини (у відсотках від запасу).

II. Земельні ресурси

Економічна оцінка ґрунтів, яка враховує наступні компоненти:

- а) розмір земельного фонду регіону і його розподіл по окремих частинах території (у гектарах та у відсотках);
- б) склад земельного фонду за призначенням (у гектарах та у відсотках до загальної площі) за наступними категоріями земель: землі сільськогосподарського використання, землі спеціального призначення, природні непродуктивні землі, ліси (лісові землі), площі, які зайняті водними об'єктами, рекреаційні землі, охоронні землі (у т.ч. заповідники), інші землі;
- в) види землекористувачів, серед яких розрізняють: державні сільськогосподарські підприємства, приватні сільськогосподарські підприємства, промисловість, транспорт, держлісфонди та ін.;
- г) категорії земельних угідь: орні землі, природні пасовища та сіножаті, плодово-ягідні насадження, виноградники;
- д) ресурсозабезпеченість, тобто співвідношення площі сільськогосподарських угідь до чисельності населення (га/чол.);
- е) освоєність земель, тобто навантаження на 1 га землі (чол./га);
- є) вартість земельних ресурсів (включаючи поверхневі води, на які розповсюджуються права власності) (грн);
- ж) врожайність землі у зерновому еквіваленті — умовний вихід зерна з 1 га, тобто оцінка придатності земель для усіх сільськогосподарських культур, виходячи з рівня затрат на їх вирощування і підтримку родючості ґрунтів (ц/га).

Трансформацію земель відображають за допомогою балансу земель.

III. Водні ресурси

А. Показники запасів, структури і стану водних ресурсів:

- 1) запаси водних ресурсів у вигляді об'єктів річкового стоку та запасів води у водосховищах й озерах, льодовиках, у внутрішніх й територіальних морських водоймах, підземних вод (км³/рік); кільк-

кість найкрупніших водосховищ, їх площа водозбірного басейну та водної поверхні (км^2), а при характеристиці річок — довжина (км), об'єм води у руслі річки (км^3), площа басейну (км^2);

2) вартість підземних водних ресурсів (грн);

Б. Показники використання водних ресурсів:

— сумарний забір води з усіх водних ресурсів ($\text{км}^3/\text{рік}$);

— об'єм водовикористання, в т.ч. на виробничі, господарсько-питні потреби, зрошення, обводнення, сільськогосподарське водопостачання (у $\text{км}^3/\text{рік}$ і у відсотках від загального обсягу);

— об'єм водоспоживання з різних видів джерел ($\text{км}^3/\text{рік}$);

— об'єм стічних вод ($\text{км}^3/\text{рік}$).

Економічна оцінка водних ресурсів враховує:

1) витрати води за сезонами року в окремих найбільш крупних і важливих для господарства регіону річках, час розкриття і замерзання;

2) тривалість і величина паводків і повеней; вплив паводків і повеней на розселення населення, на розміщення сільськогосподарських угідь;

3) використання водних джерел: гідроелектростанції, штучний полив, водозабезпечення підприємств і населених пунктів, транспортне значення, величина водозаборів;

4) господарське значення озер;

5) умови осушення й використання боліт; вплив боліт на розміщення населених пунктів, їх взаємозв'язок з можливістю використання сільськогосподарських угідь; здійснення будівництва на заболоченій території;

6) глибина залягання ґрунтових вод і їх використання; вартість будівництва колодязів; якість їх води — солоність, жорсткість; ступень забезпеченості потреб у воді;

7) необхідні заходи щодо перетворення річкової мережі з метою її оптимального використання.

IV. Ресурси рослинного світу (включаючи ліси)

Під час їх оцінювання враховують типи природної рослинності (деревна, лугова, степова, болотяна), їх поширення. Якщо є значні розбіжності в характері рельєфу, які впливають на розповсюдження природної рослинності, то необхідно побудувати ґрунтово-рослинний профіль, визначити питому вагу в рослинному покриві різних типів рослинності.

Економічна оцінка рослинності включає певні показники, що використовуються залежно від даного типу співтовариства:

1. Ліси та їх використання: розмір лісопокритої площі; лісистість території (%) за окремими частинами та в цілому; склад порід (у %); якість лісів (засміченість, перестойність); можлива річна вирубка ділової й дров'яної деревини; умови транспортування з місця рубки (сплав, трелювання і т.п.); заходи з лісовідновлення. Показники запасів лісових ресурсів охоплюють: запаси деревини на кореню за основними лісоутворюючими породами й групами (м^3); експлуатаційні запаси стиглих і перестойних деревостоїв (м^3 й у % від загальних запасів); обсяг рубок відходу; площа загиблих лісонасаджень.

2. Трав'яниста рослинність лугов і степів; флористичний склад; врожайність трав; стан лугу (грудкуватість, прорідженість покриву); використання й методи поліпшення лугов.

3. Болотна рослинність: види болотної рослинності й торф'яники; запаси торфу, його якість й умови експлуатації; видобуток й використання торфу.

V. Тваринні ресурси

Ресурси тваринного світу розглядають за трьома групами: мисливсько-промислові звірі й птахи; непромислові звірі й птахи; рибні ресурси. Під час аналізу визначають видову чисельність тварин у кожній групі, їх поширення. Для мисливсько-промислових звірів і птахів вказують напрям їх господарського значення (використання). Конкретними кількісними індикаторами аналізу тваринних ресурсів можуть бути:

— обсяг промислових запасів риби прісних водойм (тис. т/рік);

— приріст (зменшення) запасів за рік (млн т, %, грн);

— вилов риби (т/рік і в % від прогнозних запасів);

— обсяг вилову морепродуктів (т/рік);

— сумарне поголів'я мисливських тварин (тис. особин) всього, в т. ч. за видами;

— вартість некультивованих сухопутних біологічних ресурсів тваринного світу (грн);

— здобич мисливських тварин (тис. особин), їх відтворення.

VI. Кліматичні умови й ресурси

Клімат описують за матеріалами спостережень метеостанцій. При цьому відмічають: річний хід температури повітря, її мінімальні й максимальні величини; тривалість вегетаційного періоду; опади (загальна кількість і види випадання за сезонами року); потужність снігового покриву; заходи збереження або усунення вологи на полях; вітри (переважаючі напрямки, швидкість, негативні явища, що викликаються ними, використання сили вітру); характер переважаючої погоди за порами року.

Економічна оцінка клімату враховує наступні аспекти:

- 1) вплив на склад сільськогосподарських культур у районі;
- 2) проведення робіт для зміни мікрокліматичних умов (створення лісозахисних смуг, водойм, штучне зрошення, снігозатримання);
- 3) вплив погодних явищ (вітрів, злив, низьких температур) на характер планування й забудови населених пунктів;
- 4) можливість на території несприятливих явищ погоди та їх вплив на зв'язок окремих частин регіону один з одним.

VII. Рекреаційні ресурси

Рекреаційні ресурси визначаються за наступними показниками:

- 1) розмір рекреаційної території в цілому та за видами: рекреаційні ліси, рекреаційні водойми, національні та природні парки, інші природні об'єкти, архітектурні й історичні пам'ятки й парки, бальнеологічні об'єкти (санаторії, будинки відпочинку, пансіонати тощо);
- 2) рекреаційне навантаження території — ступінь безпосереднього впливу відпочиваючих людей, їх транспортних засобів і рекреаційні об'єкти й природні комплекси.

Висновки. Визначені та проаналізовані в статті науково-методичні засади еколого-економічного оцінювання природних умов і ресурсів регіону дозволяють визначити їх структуру, проаналізувати особливості та з'ясувати можливості їх використання, а запропонована система оцінювання може бути використана для детальної соціо-еколого-економічної характеристики природно-ресурсного потенціалу регіону. Вирішення проблем ефективного використання природно-ресурсного по-

тенціалу України слід розпочинати, насамперед, з тих регіонів, які мають напружену еколого-економічну ситуацію та небезпечно високий рівень антропогенного навантаження на територію.

Література

1. *Богачев В.* Необхідність підвищення екологічної безпеки України // *Економіст*. — 2008. — № 9. — С. 12—14.

2. *Буркинський Б. В., Степанов В. Н., Харичков С. К.* Природопользование: основы экономико-экологической теории. — Одесса: ИПРЭИ НАН України, 1999. — 350 с.

3. *Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. та ін.* Методологічні засади комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів. — К.: РВПС України НАН України, 1998. — 161 с.

4. Оцінка стану сільськогосподарського землекористування та його впливу на біорізноманіття в басейні річки Дніпро на території Білорусії, Росії та України: Монографія / За ред. Трегяка О. М. — К., 2002. — 146 с.

5. *Эндерс А., Квернер И.* Экономика природных ресурсов: 2-е изд. — СПб.: Питер, 2004. — 256 с.

Статтю подано до редакції 25.04.12 р.

УДК 332.1:338.48

*О. Г. Богославец, асистент
кафедри регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

РОЛЬ МІСЬКИХ ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена розробці теоретико-методологічних засад формування туристичної атрактивності міст, як одного з факторів залучення туристів до споживання туристичних послуг. У роботі розкрито головні фактори та суб'єктивні чинники вибору туристичних напрямів, виділені компоненти структурно-функціональної системи туристичних центрів. На прикладі Києва та Київської області проаналізовано різновиди історико-культурного туризму. Намічено шляхи збереження й відтворення туристичної атрактивності Києва.